

Zeszyty

#47

Artystyczne

Rezonanse
emancypacji.
Feministyczny dialog
w polskiej sztuce

ZA

Rezonanse emancypacji.
Feministyczny dialog
w polskiej sztuce

Rezonanse emancypacji. Feministyczny dialog w polskiej sztuce.

Wyobrażając możliwe: feminizm i kolektywność _____

Ten numer „Zeszytów Artystycznych” oddajemy w ręce czytających w momencie, gdy sytuacja praw kobiet w Polsce pozostaje wciąż niejasna. Z jednej strony obserwujemy coraz to nowe próby ich ograniczania – na poziomie politycznym, społecznym i kulturowym. Z drugiej – działania te spotykają się z wyraźnymi reakcjami sprzeciwu, owocującymi interwencjami w wymienionych obszarach. Rozpoczynając pracę nad 47. numerem „Zeszytów Artystycznych”, skierowałyśmy do potencjalnych autorek i autorów pytania o przeszłość, teraźniejszość i przyszłość sztuki feministycznej w Polsce, mając świadomość, że stawiamy je w czasie przesilenia, którego wynik pozostaje nieznanym. Efektem jest zbiór tekstów koncentrujących się przede wszystkim na tym, co dzieje się teraz. Porozmawiamy w nich echa Czarnych Protestów, refleksje nad słabszą – w porównaniu do mężczyzn – pozycją kobiet na polu zawodowym i artystycznym, a także rozważania dotyczące społeczności LGBTQ+, która doświadcza ograniczeń na jeszcze większą skalę. Dla tej społeczności praktyki feministyczne stają się często punktem wyjścia do odrębnych procesów emancypacyjnych. Autorki proponują spojrzenie na różne pola: społeczne, ekonomiczne i artystyczne. Ukazują, jak koncepcje wywodzące się z teorii i praktyki feministycznej rezonują w postawach artystycznych i kuratorskich. To, co wyłania się z tych tekstów jako nowe i zaskakujące, to wyrażenie obecnego ducha współpracy, który przenika współczesną feministyczną sztukę kobiet i jej emancypacyjne dążenia.

Autorki poszczególnych tekstów zwracają uwagę na działalność kolektywów – zarówno tych funkcjonujących regularnie, jak i tworzonych w odpowiedzi na bieżące potrzeby. Na różne sposoby ukazują, jak istotne jest nawiązywanie kobiecych współprac dla wzmocnienia pozycji artystek działających w zmaskulinizowanej rzeczywistości świata sztuki. Podkreślają znaczenie wzajemnego

wsparcia. Teksty wskazują również na kluczową rolę, jaką odgrywają doświadczenia feminizmu w procesach emancypacyjnych wspólnot LGBTQ+, zwracając uwagę zarówno na szanse, jak i zagrożenia wynikające z tego rodzaju działań.

Obserwacje autorek znajdują odzwierciedlenie w najnowszych wydarzeniach życia artystycznego, do których również nawiązujemy w tym numerze „Zeszytów Artystycznych” w sekcji recenzji. Wystawa *Chcemy całego życia. Feminizmy w sztuce polskiej*, zorganizowana w Państwowej Galerii Sztuki w Sopocie, stanowi przegląd twórczości powstającej z pozycji feministycznych i poruszającej się w obszarach definiowanych przez feminizm. Jest to zarazem przykład przedsięwzięcia charakteryzującego się wspomnianym wcześniej kolektywizmem – wystawa została bowiem przygotowana przez kolektyw kuratorski SemFem. W jego skład weszły: Anka Leśniak, Karolina Majewska-Güde, Paulina Olszewska, Agnieszka Rayzacher oraz Dorota Walentynowicz. Zaistnienie takiego modelu współpracy przy projekcie o ogólnopolskim zasięgu, realizowanym w rozpoznawalnej instytucji publicznej, jest wydarzeniem wyjątkowym, nieznajującym dotąd odpowiednika w krajowym pejzażu instytucjonalnym.

W rozważaniach autorek tekstów zgromadzonych w „Zeszytów Artystycznych” wyraźnie ujawnia się także chęć redefinicji feminizmu. Zauważają one nieprzystawalność dotychczasowych sposobów jego rozumienia zarówno do specyfiki sytuacji w Polsce – w kontekście historii – jak i do obecnego momentu, w którym wszyscy się znaleźliśmy. Podobne wątki wyraźnie pojawiają się na feministycznych konferencjach i seminariach odbywających się w ciągu ostatnich kilkudziesięciu miesięcy. Coraz wyraźniej rysuje się nowy nurt myślenia o sztuce kobiet, który stawia pytanie o to, czym właściwie jest polski feminizm. Nie wystarczają już narracje utrzymujące się od lat dziewięćdziesiątych, w których polski feminizm interpretowany był w oparciu o kategorie wypracowane w Stanach Zjednoczonych i Europie Zachodniej w latach siedemdziesiątych. Esencjonalizm, feminizm różnicy czy tradycja strukturalistyczna zdają się nie odpowiadać doświadczeniom kobiet zza żelaznej kurtyny – zarówno tym bezpośrednim, jak i pośrednim.

Izabela Kowalczyk w artykule *Pytanie o relacje między transfeminizmem a sztuką feministyczną* podejmuje refleksję nad wzajemnym powiązaniem tych obszarów, proponując nowe spojrzenie na feministyczną teorię i praktykę przez pryzmat doświadczeń polskich osób artystycznych. Zwraca uwagę na miejsce, jakie zajmują osoby niebinarne i transpłciowe w sztuce feministycznej, oferującej taktyki i strategię emancypacyjne. Mając na uwadze trudne położenie osób LGBTQ+ w Polsce, Kowalczyk formułuje istotne pytania o aktualność współczesnego

myślenia feministycznego, którego esencjalistyczne założenia mogą ograniczać jego potencjał emancypacyjny. Autorka podkreśla znaczenie koncepcji feminizmu intersekcyjnego w kształtowaniu dyskursu emancypacyjnego, wskazując na jego rolę w poszerzaniu pola dla osób nieidentyfikujących się z cis-heteronormatywną tożsamością.

O feminizmie z perspektywy sztuki tworzonej przez osoby nieheteronormatywne pisze również Gabi Skrzypczak w artykule *Feminizm queerowy czy lesbijski? Lesbijskie wystawy w Polsce po 2010 roku*. Autorka koncentruje się na emancypacyjnym wymiarze feminizmu, śledząc historię wystaw sztuki lesbijskiej w Polsce na przestrzeni ostatnich dwóch dekad. Wnikliwie analizuje działania kuratorskie, wskazując na obecność praktyki *coming outu* oraz lesbijskiej wrażliwości, które poszerzają rozumienie zarówno feministycznej teorii, jak i praktyki artystycznej. Świadoma istniejących ograniczeń, Skrzypczak zadaje pytanie o przyszłość lesbijskiej sceny artystycznej i galeryjnej, podkreślając jej znaczenie nie tylko dla społeczności LGBTQ+, ale również dla całego społeczeństwa.

Tekst Magdaleny Furmaniuk *Dialog obiektów tekstylnych i nowego materializmu. Nowe narracje kobiecości we współczesnych obiektach tekstylnych* to kolejna próba spojrzenia na feminizm z innej perspektywy. Autorka koncentruje się na nieprzystawalności utrwalonych koncepcji sztuki kobiet, opartych na myśleniu strukturalistycznym lub zorientowanych na kategorię płciowej różnicy i jej dookreślanie. Furmaniuk wskazuje na potencjał nowego materializmu jako narzędzia analitycznego dla twórczości artystek eksplorujących i negocjujących tożsamość płciową. Proponuje nowe sposoby myślenia o kobiecej wspólnotocie, wychodzące poza dotychczasowe schematy interpretacyjne.

Emancypacyjny i wspólnotowy wymiar feministycznych praktyk artystycznych znajduje się również w centrum tekstu Joanny Pankau pt. *Komiksowe historie: krótka historia kobiecego głosu w polskiej sztuce komiksowej*. Autorka pokazuje, w jaki sposób medium komiksu staje się przestrzenią odzyskaną przez twórczynię, wyrwaną z fallogocentrycznych skojarzeń, przekształconą w obszar, w którym możliwe jest uchwycenie doświadczenia bycia kobietą w całej jego różnorodności, a także artykulacja ograniczeń wynikających z płci.

Tekst Dagmary Rode *#sprzeciwpolek: animacja dla (prawa do) aborcji* analizuje bezpośrednio reakcje artystyczne na sytuację prawną Polek z ostatnich kilkunastu miesięcy. Skupiając się na zbiorowej animacji *#sprzeciwpolek*, autorka ukazuje postawy wobec aborcji, które znalazły swój wyraz nie tylko w dyskursie społecznym i postulatach politycznych, lecz także w medium wizualnym. Rode śledzi przepływy między sferą wizualną a społecznymi wyobrażeniami,

ukazując wielość postaw i pluralizm poglądów, jakie ujawniają się w działaniach kolektywnych. Kolektywność – jak już wcześniej wskazywałam – jawi się tutaj jako jeden z najbardziej wyrazistych przejawów współczesnego feminizmu w Polsce.

Czułość na bieżące problemy kobiet uwidacznia się w tekście Natalii Kalicki *Intimate Knowledge: Emerging Critical Positions at the Artistic Peripheries*. Autorka kieruje uwagę osób czytających na problem prekarności, który dotyka artystek działających na obrzeżach instytucjonalnego świata sztuki. Na przykładzie aktywności kolektywu Umysł Biedaka oraz wystawy *Jak do siebie* podejmuje temat wielokrotnie już sygnalizowany w refleksji nad sztuką kobiet, jednak przedstawia go z perspektywy współczesnej, zakorzenionej w bieżących doświadczeniach społeczno-ekonomicznych. Kalicki pokazuje, w jaki sposób zastane narracje podlegają twórczemu przekształceniu, by w praktykach wystawienniczych ukazać nie tylko ograniczenia wynikające z funkcjonowania na peryferiach, lecz także potencjał i siłę płynącą z tej pozycji. Potwierdza tym samym intuicję bell hooks, że spojrzenie z marginesu może być na tyle pojemne, by obnażyć mechanizmy dominujące w centrum.

Ponownie, jak pisała bell hooks – której cytat otwierał ogłoszenie o naborze tekstów do 47. numeru Zeszytów Artystycznych, zatytułowanego *Rezonanse emancypacji. Feministyczny dialog w polskiej sztuce* – sztuka nie tylko ukazuje stan obecny, ile pozwala wyobrazić sobie to, co możliwe. Podobną funkcję wydaje się pełnić feminizm: umożliwia nie tylko diagnozę bieżącej sytuacji, lecz także projektowanie przyszłości. Teksty zgromadzone w niniejszym numerze „Zeszytów Artystycznych” koncentrują się na analizie aktualnego momentu. Pokazują, co dzieje się dziś w obszarze sztuki feministycznej – zarówno od strony praktyk artystycznych i kuratorskich, jak i w refleksji teoretycznej. Autorki wyraźnie wskazują, że feminizm nie jest już wyłącznie narzędziem emancypacji kobiet, lecz praktyką umożliwiającą emancypację wszystkim osobom znajdującym się na marginesach porządku hegemonicznego i poza głównym nurtem społeczno-politycznym.

Karolina Rosiejka

Zeszyty Artystyczne

nr 47 / 2025 / rok XXXIV

ISSN 1232-6682

Redaktorka prowadząca

Karolina Rosiejka

Redaktorka naczelna

Ewa Wójtowicz

Zespół redakcyjny

Magdalena Kleszyńska

Izabela Kowalczyk

Justyna Ryczek

Marta Smolińska

Sekretarzynie redakcji

Karolina Rosiejka

Projekt graficzny i skład

Mateusz Janik

Korekta

Joanna Fifeńska, Filologos

Rada naukowa

prof. dr Sabeth Buchmann, Akademie der bildenden Künste Wien, Institut für Kunst und Kulturwissenschaft, Austria

prof. Burcu Dogramaci, Ludwig-Maximilians-Universität München, Niemcy

prof. Izabella Gustowska, Uniwersytet Artystyczny im. Magdaleny Abakanowicz w Poznaniu

prof. Marek Krajewski, Uniwersytet im.

Adama Mickiewicza w Poznaniu

doc. Mária Orišková, dr fil., Trnavská

Univerzita v Trnave, Słowacja

doc. Jörg Scheller, dr fil., Zürcher Hochschule der Künste (ZHdK), Szwajcaria

prof. Miodrag Šuvaković, Singidunum

University, Belgrade, Serbia

Adres redakcji

„Zeszyty Artystyczne”

Wydział Edukacji Artystycznej i Kuratorstwa

Uniwersytet Artystyczny im. Magdaleny

Abakanowicz w Poznaniu

Aleje Marcinkowskiego 29

60-967 Poznań

Kontakt

<https://za.uap.edu.pl>

zeszyty.artystyczne@uap.edu.pl

UAP | POZNAŃ

Wydawnictwo
Uniwersytetu
Artystycznego
w Poznaniu

Wydawca

Uniwersytet Artystyczny

im. Magdaleny Abakanowicz w Poznaniu

Aleje Marcinkowskiego 29

60-967 Poznań

<https://uap.edu.pl/>

+48 61 855 25 21

© Copyright by Uniwersytet Artystyczny im.

Magdaleny Abakanowicz w Poznaniu, 2025

Licencja Creative Commons BY-NC-ND 4.0

Wersją pierwotną czasopisma jest wersja drukowana.

Nakład: 150 egz.

Druk i oprawa

MJP Drukarnia Poterski Sp. k.

ul. Romana Maya 30, 61-371 Poznań

Ilustracja na okładce:

Ewa Partum, *Kino tautologiczne*, 1973, kadr
z filmu, dzięki uprzejmości artystki i ARTUM

Foundation Ewa Partum Museum

nakład 150 egz.

ISSN 1232-6682

